

אלוהים. ודאות היותו או אינתו של אלוהים אינה אפשרית, אבל אפשר לחיות בחיפוש מתמיד אחריו. וכך הוא מגיע אל הנוסחה הגואלת, שהיא לא פחות מגאונית בעיני: "חיה בעורך מבקש אלוהים, ואז לא יהיו חיך נעדרי אלוהים" (עמ' 76).

דומה שכוחה של השקפה זו לחולל שינוי הוא עצום כפי שהוא מעיד על שקרה לו כשגילה אותה: "הכל בתוכי וסביבי הוא באור עז מאי פעם, ואור זה כבר לא סר מעלי. ניצלתי מהתאבדות". כוח החיים שנטש אותו שב אליו. הוא חזר להאמין ברצון שיצר אותו. תכלית חייו היא להיות אדם טוב יותר. כלומר, לחיות מתוך תואם רב יותר עם הרצון הזה.

תם ולא נשלם. עד כאן "וידוי", המסכת הראשונה מתוך ארבע. אבל המסע לא מסתיים בכך. שאלות חדשות עולות וצפות במוחו הרותח של הגאון הרוסי. וכך הוא מסכם חלק זה בספרו: "אין לי ספק שיש אמת בתורת האמונה; אך אין לי ספק גם שיש בה כזב, ועלי למצוא את האמת והכזב ולהפרידם. מה הם היסודות הכוזבים ומה הם יסודות האמת שמצאתי, ולא להא לה מסקנות הגעתי - דברים אלה כלולים בפרקים הבאים בחיבורי" (עמ' 88) במסכת השנייה הקרויה "אמונתי".

על כך, אולי, בגיליון הבא.

מחאה מורכבת

ספר שיריו החדש, השלישי, של שבתאי מג'ר מפריד דבר מדבר (ספרי עתון 77, 2015) הוא ספר מורכב, כתוב בלשון מוצפנת משהו, שלא תמיד מובנת בקריאה ראשונה. לכן בבואי לכתוב רשימה זו לא ניסיתי להקיפו במלואו, אלא ייחדתי דברי למוטיב אחד, מרכזי אמנם, שבלט לעיני כבר בקריאה הראשונה. כוונתי לשיר 'מחאה' (עמ' 86), לקראת סופו, שכאילו עושה לפתע מעין פניית פרסה ביחס לכל מה שקדם לו, ואומר דברים גלויים וישירים.

מחאה

אַתָּה מְצִיעַ מַחָאָה
וְהִיא לְמַעֲשֵׂה חוֹנָה בְּחוּפִים בְּטוֹחִים.
אַתָּה מְתִישֵׁב עַל כֶּסֶף מְשֻׁרְדִי
וְקוֹרֵא בְּתוֹךְ עֲצָמָךְ: אֲנִי יוֹצֵר.
לְמַלְאִים שְׁלֶךְ אֵין עֲדִין קוֹל
אֲבָל אַתָּה מְמַשֵּׁךְ וְשׁוֹלֵחַ מְלִים
וּמְתַחֵל לְאֲמִין שְׁאֵתָה בְּאֲמַת מְסֻגָּל;
בְּשִׂאֲרִית פֶּכֶחֶן עוֹד מְבַחֵין
שֶׁחֶסֶרְתָּ אוֹת בְּמִלָּה וְהַמְשַׁכְּתָּ
כְּאֵלוֹ הַמְצַאֵת בְּטוֹי חֲדָשׁ, וְאִם לֹא הִיִּית עֵינֶךָ
הִיִּית וְדָאִי מְרוֹצָה; בִּינְתִים שׁוֹם דְּבַר רְצִינִי
אֵינְנוּ יוֹצֵא, אֲבָל אֵין בְּעֵיהָ לְכַנּוֹת אֵת זֶה
מַחָאָה, כִּי זֶה הָעֵנִין בְּסוּפוֹ שֶׁל דְּבַר
וְהַשְּׂאָר עַל הַיִּין.

השיר הזה הוא שיר של ביקורת עצמית, אבל לא רק. הוא מלגלג בו על המשורר היושב במשרדו ושולח מילים לחלל העולם, כדי שיחוללו בו דבר מה. הוא מתחיל "לאמין" שהוא מסוגל, ולא מבחין שהחסיר "אות במילה" (צ"ל: להאמין), וממשיך כאילו המציא "ביטוי חדש". הוא איננו יוצר שום דבר רציני באמת, אבל אין לו

דומה שאנו פחות או יותר יודעים, אבל מהי בדיוק אמונה? ובכן, אמונה לפי הגדרתו היא משמעות החיים (תהיה אשר תהיה): "במקום שישנם חיים ישנה אמונה, המאפשרת אותם חיים" (עמ' 66). האמונה אולי שונה מאדם לאדם, אבל תוצאתה אחת: "האמונה מעניקה לקיומו הסופי של האדם משמעות השאולה מן האינסוף - משמעות שהסבל, המצוקה והמוות, אינם יכולים לכלות". יתר על כן, טולסטוי מסייג את זיקת האמונה הזו לאלוהים. אמונה, הוא אומר, אינה בהכרח התגלות (אם כי זה אחד מסימניה), איננה רק יחסו של אדם לאלוהים (כי הגדרתה קודמת להגדרתו), אלא היא בעיקרה מה שהוא שב ומנסח באופנים שונים: "אמונה היא כוח החיים. אם האדם חי, הרי יש בהכרח משהו שהוא מאמין בו. אלמלא האמין שיש בשבילי מה לחיות, לא היה חי" (שם).

סוג כזה של אמונה הוא בעיניו אמונת אמת, והוא מוצא אותו דווקא בקרב האנשים הפשוטים, העמלים והעניים ביותר. "נוכחתי לדעת שכל חייהם של אנשים אלה עוברים עליהם בעמל קשה, ואי שביעות רצונם מן החיים פחותה מזאת של העשירים" (עמ' 70). טולסטוי מעיד כי למד לאהוב אנשים אלה: "התחלתי לאהוב בני אדם אלה. ככל שהתעמקתי בחייהם, כן אהבתי אותם יותר וכן נעשה גם לי קל יותר לחיות. הבנתי שהמשמעות המוענקה לחיים אלה היא אמת, וקיבלתי אותה" (עמ' 71). הוא מציין דבר חשוב: האחוה עם אנשים אלה, עושה את חייו שלו ליותר נסבלים.

בנקודה זו מתוודה טולסטוי על טעותו/תעייתו. הוא מבין מדוע דחה בצעירותו את האמונה כחסרת משמעות ומדוע עתה הוא מקבל אותה. "הבנתי שתעייתי. ועד כמה תעייתי!" מקור הטעות או התעייה בצעירותו לא היה מחשבה שגויה, אלא "מפני שחייתי חיים רעים", שגויים. חיים הדוניסטיים, חיים אגואיסטיים וכדומה. לפיכך התשובה שקיבל אז על מהות חייו שהם "רעה חולה", היתה נכונה ביחס לחייו אז. טעותו היתה שייחס אותה תשובה לחיים בכלל. טולסטוי לא עוצר כאן אלא ממשיך לחקור. הוא מביט בטבע וחושב: דרך קיומה של ציפור מחייבת אותה לעוף, ללקט מזון, לבנות קן. בעשותה כן היא ודאי מאושרת וחייה מושתתים על יסודות של תבונה. הוא מפנה מבטו אל האדם ושואל: "מה אם כן מוטל על האדם לעשות?" (עמ' 72). והוא משיב: "עליו לדאוג לחייו בדיוק כמו שבעלי החיים בטבע עושים זאת, בהבדל אחד: עליו לדאוג לא רק לחייו שלו, אלא לחיי הכלל, אחרת יאבד. כשהוא עושה זאת, אני סמוך ובטוח, שהוא מאושר ושחיי מושתתים על יסודות של תבונה" (עמ' 73).

אולם גם לאחר שהבין כי אם ברצונו לחיות חיים של משמעות עליו לחדול לחיות חיים של טפיל, עדיין משהו מוסיף לייסר אותו. "לא אוכל לקרוא לרגש זה, אלא חיפוש אחר אלוהים" הוא כותב. זה אמנם רגש ולא מחשבה, כי מחשבתית ידע שאין בכך טעם, אבל רגשית "חש רגש של פחד, של יתמות ובדידות בעולם זר, ובצדו תקווה שמהוה יבוא לעזרתי" (עמ' 74). לרגשות אלה אין פתרון, וטולסטוי (שלא כהוגים אקזיסטנציאליסטים שרואים את האדם כמי שהושלך לעולם אבסורדי) אינו מוכן לוותר. המחשבה שהוא גוזל שנפל מן הקן, שסתם הובא לעולם בלא אהבה והופקר בו, איננה אפשרית מבחינתו. הוא אומר לעצמו כי מישוה חייב להשגיח בו: "ודי היה שיכיר בכך לרגע, ומיד החיים נעורו בו, וחש את אפשרות הקיום והשמחה" (עמ' 75). הוא נזכר בכל המיתות והתחיות שחוה ומסכם לעצמו: "די שאדע על אלוהים ואני חי; די שאשכח אותו ואני מת" (עמ' 76). הוא מנסה להבין זאת טוב יותר ותוהה מה פשר כל התחיות והמיתות הללו, ואז מתגלה לו מעין נוסחת פלא המסבירה הכל: אני חי באמת ובתמים רק כאשר אני מחפש אחרי

התמונה כולה, אלא מוטיב אחד בלבד מתוכה.

דור מוכה

ארבעה סיפורים בספרו של ניצן ויסמן, **ארוחת בוקר ישראלית** (הקיבוץ המאוחד, עריכה: נגה אלבלך 2015), אם לא נמנה את "פושטקים" שהוא בחזקת תמונה בלבד. הראשון, "מענטש", הוא יותר סקיצה מאשר סיפור של ממש. גיבורו, חייל צעיר בשם עידן,

השבוי בקלישאות יפות על תיקון עולם, עורק בשל כך מן הצבא ומוחזר אליו על ידי סבו. הסבא הבונדיסט שותף אמנם להשקפת העולם של נכדו, אך גם יודע את מחירה המעשי. הסיפורים השני ("מקדש כפרי") והשלישי ("ארוחת בוקר ישראלית"), עניינם משבר אמצע החיים של גיבוריהם בני המעמד הבינוני הגבוה, הזוגות רונית ומיקי מאור, ועופר ודלית אורנשטיין, וילדיהם. אולם לטעמי רק הסיפור האחרון שבספר "הגברים בוכים בלילה", מצליח לשלב משבר אישי במשבר חברתי ולפרוץ את הבועה של קודמיו. לכן אתיחס בעיקר אליו. סיפור זה מצטיין גם בשזירה אמנותית

יפה של הזמנים והמקומות השונים המשמשים בו. הווה, עבר ועתיד, חיפה ואמסטרדם, הנמוזגים זה בזה ביד אמן של מחברם, עד שהקורא כמעט שאינו חש במעברים שביניהם.

גיבור סיפור זה הוא מוטי שמש, המתגורר עם אשתו חנה וכנס יוני בקריית אליעזר שבחיפה. אך לא פחות מכך גם אביו, יעקב (קובי) שמש, ואביה של חנה, יוסף הרשקוביץ, הקרוי בניהם "הזקן". שני אבות משפחה אלה (מזרחי ואשכנזי) הם, אם תרצו, האבות המייסדים של האומה הישראלית החדשה, וציורם עולה יפה בידי המחבר. אביו של מוטי, קובי שמש, היה רס"ר טכני מקצועי בחיל הים. הוא נהג לטוס לחו"ל לכל מיני השתלמויות עלומות שטבען האמיתי נודע לו רק כעבור שנים. תמיד מבטיח שבבוא היום ייקח את בני המשפחה לחופשה ברומא, פריז, או לונדון, אך יום זה מעולם לא הגיע. הופעתו של קובי שמש היתה כשל אליל קולנוע בסרטי שנות החמישים והשישים:

"מדי רס"ר מגוהצים, עם כנפי הצניחה וסמל העטלף והדרגה המוזהבת על הזרוע השרירית, ומשקפי השמש המוזהבים וכובע המצחייה היהיר, ומעיל העור השחור ואופנוע ה-BSA האימתני, שעל גבו הפליג בכל בוקר בשאגה שהרעידה את זגוגיות הבתים." (עמ' 132).

מוטי הילד לא חיבב דמות זו של אביו וכשזה היה מגיע הביתה היה לרוב מסתגר בשירותים "ומתפלל לאלוהים שיעשה משהו לאביו וייתן חיים טובים יותר לאמו." עם זאת התקשה, גם כאיש מבוגר, להשתחרר מדמות האב הדומיננטית. מקץ שנים, בנסיעה עם בנו יוני להולנד, בזמן ההווה של הסיפור, הוא שב וזכר כיצד אביו, "הרסר המסורסר", כך כינה אותו בלבד, היה לוקח אותו כילד בקיץ לברכת בת-גלים:

"זקוף כתרנגול היה צועד על שפת המים, משקפי שמש מוזהבים על עיניו, חזהו השעיר מנופח, שערו השחור משוח בשמן ומסורק לאחור, איבר מינו מזדקר מבעד לבגד הים המתוח כאפרוח קטן

בעיה לכנות את זה "מחאה", "כי זה העניין בסופו של דבר והשאר על הזין". ברור ששבתאי מג'ר מבקר כאן את הגל של שירה עכשווית השוטף אותנו מכל עבר והכל בכסות של "מחאה" מזויפת. כי זה צו האופנה לעת הזאת, להיות מחאתי, חתרני, מהפכני, וכדומה. (במאמר מוסגר אומר כי בפתח הגיליון החדש של "הו": 12 כותב גם משה סקאל על התופעה ואומר כי "השירים 'המחאתיים' המתפרסמים היום בישראל הם לעתים קרובות החלום הרטוב של השלטון הנוכחי, העושה בהם שימוש ציני מרהיב").

אבל יש גם משהו אישי יותר כמה שמג'ר כותב. ניכר כי אינו שלם גם עם הביקורת העצמית הזאת. כי הוא הרי יוצר שזיקה חברתית חשובה לו. כי שירתו היא באמת שירה השואבת את כוחה ממעורבות כזו, אבל אין לו נקודת אחיזה שתצדיק אותה. השיר הסמוך 'רוצה אתמול ומחר' מגלה לנו זאת: "הייתי רוצה אתמול/ ומחר/ להיות מתנחל .... הייתי רוצה מחר/ והיום/ להבין שאני מאמין ... ונטוע באיזושהי נחלה/ צוחק/ לכוש חוצה לבנה/ ושיש/ עם מי

לדבר" (עמ' 87). הפעם "מאמין" כתוב ללא השמטת אות ("לאמין") כמו למעלה. מג'ר מקנא באמונה השורשית של המתנחל. הוא אינו יכול להיות מתנחל מסיבות אידיאולוגיות, אבל היה רוצה להיות כמוהו, "נטוע באיזושהי נחלה" ובעולם שבו "יש עם מי לדבר". טולסטוי, בקטע הנדון במדור זה, מדבר על חשיבות האמונה (כל אמונה) למשמעות החיים. על אחת כמה וכמה אמונה שבה "יש עם מי לדבר". למג'ר אין שיג ושיח עמו, כי איננו מאמין, וזה מחמיר את מצבו. הלך רוח זה אופייני לרבים משירי הספר וגם לשיר שהספר קרוי על שמו (עמ' 37):

מפריד דבר מדבר

לֹאטְ לֹאטְ הַתְּחַלְתִּי לְהַפְרִיד דָּבָר מִדָּבָר.
קָדַם מְזוֹן מְזוֹן
אַחַר כֵּךְ מְסַפְּרִים – שְׂאִינָם מִתְחַלְקִים
וְאֵלֶּה שְׂפָן. אַחֲרֵי הַגְּשָׁמִים הַבְּחֻנְתִּי
בֵּין חֻלְקֵי גּוֹפֵי הַשּׁוֹנִים. בְּגִיל שְׁלוֹשִׁים
הַשְׁוִיטִי בֵּין גְּבָרִים לְנָשִׁים, וְלֹאטְ לֹאטְ
בֵּין אֲנָשִׁים לְבִינִי. מָזָה שָׁנָה וְיֹתֵר
אֲנִי מְשַׁקֵּר לְעִצְמִי בְּאֵמֶת.

פעולת ההפרדה הזו היא בעצם פעולת נתיחה (dissection) של הגוף המת. ואם עדיין לא מת, הרי ימות בסופו של התהליך, כי גוף חי הוא סינתזה, הרכבה של דברים, ואילו מה שמתבצע כאן בשיר הוא אנליזה, הפרדה שלהם. בסופו הוא אומר: "מזה שנה ויותר אני משקר לעצמי באמת". מהו השקר הזה? לדעתי אפשרי כאן רק שקר אחד – השקר שהוא חי, בעוד שהנו כבר מת. מבחינה זו ספרו זה של שבתאי מג'ר הוא ספר קשה. אפילו מדכא. ספר שאיננו עושה הנחות, לא לעצמו ולא לקורא. וזאת הוא עושה בכלים שיריים משוכללים ומוחצים. אבל, כאמור אין זו בהכרח